

Belibuk. 1439-ben Albert királyunk Csornai Mihályt és Balázst a miháldi ke-
rületben fekvő Belabuk faluval (Belabwk in distr. Myhald) megadományozza
(PESTY, Szörény II, 14 és III, 37 > CSÁNKI II, 27). A török világban hama-
rosan elsovadó falut még emlegetik (1519: Belibwk, 1540: Belibuk, Belybuk-
teleke, 1577: Belybwka (Uo. II, 14) egy darabig, majd végleg megszűnik.

Ma mint hegy, s belőle fakadó hegyipatak ismert (1872: D. [ēalu] Belibu
-- 308 öl magas hegy Ekéstől DK-re; 1878: Belibuk hegyipatak, amely Ekés
mellett a Belarekába szakad, Ogaschu /Ogašu/ Belibuth! nevű csermely (MUNK,
A Herkulesfürdő és környéke. Pest, 1872. térképmell., PESTY, Szörény II,
13--4 és 468). A 75000-es részl. felvétel 1884-ben Belibucu -- kopasz hegy-
gerinc Ekés és Bolvásvölgy határán mutatja meg (6069. szelv.).

A valamikor szláv környezetben létezett falucska nevét -- mint annyit
mást -- a betelepült románság is megőrizte. Ismerve Miháld (a mai Mehádia)
igen fontos szerepét az ország határvédelmében, a vidék magyar-szláv lakos-
ságát KNIEZSA a XII. sz.-ra teszi (Mo. népei a XI. sz.-ban. Kny. térképmel-
lélete).

REUTER CAMILLO

A SÁG, SÉG, SEG (~ SEGG) ÉS A SÉD A DÉL-DUNÁNTÚL FÖLDRAJZI NEVEIBEN

PAIS DEZSŐ 1966-ban /MNy. LXII, 69/ nagyszerű példát adott arra, mi-
ként lehet/kell a mai helynévanyagot reprezentáló /Zala/ megyei név-
gyűjtemény segítségével komplex módon megvizsgálni a földrajzi nevek név-,
nyelvtörténeti és egyéb vonatkozásait. PAIS a fent említett cikkében megol-
dotta az ötevény, ötevény 'töltés, halom, földhányás' etimológiáját; és azt
is tisztázta, hogy a névtípus területi előfordulása (szóföldrajza) alapján
akár térképre rajzolhatjuk a Szombathely (Sabaria) -- Körmend -- Zalalövő --
Alsólendva -- Csáktornya -- Varsád irányú római útnak, ún. "postaútnak" a
nyomvonalát. Egy megyéni terület földrajzi neveit vallatóra fogva -- íme
-- tanulságos következtetések vonhatók le a névtörténet, a névetimológia,
a történeti földrajz, sőt a régészet számára is.

ÖRDÖG FERENC helyesen állapította meg, hogy PAIS DEZSŐ-nek sajátos név-
fejtési módszere volt; azaz "nem egyes neveket vizsgál/t/, hanem névcsalá-
dokat" /Nyr. 108: 245/. A nagyobb területek névanyagát áttekintő, a név-
családok összefüggéseit felvillantó-megoldó, sokoldalú névkutatás PAIS-féle
módszere ma is korszerű.

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy PAIS DEZSŐ példája nyomán megvizsgálom a címben említett három földrajzi köznévi névtani (névtörténeti) és szóföldrajzi vonatkozásait. A gyűjtött adatok nagyrészt a Dél-Dunántúli területéről valók, a megyei névgyűjtemények (a BMFN, SMFN, TMFN, VEMFN és a ZMFN) adattára alapján.

Az adatgyűjtés kezdetekor (a TESz adatainak ismeretében) a következő volt a munkahipotézisem:

a) A ság, ség, seg (~ segg) elemű földrajzi neveket érdemes együttesen megvizsgálni.

b) Minthogy a séd, ség összefüggés is szóba jöhet /TESz 3: 506/, tisztázni kellene azt, hogy van-e szóföldrajzi kapcsolat a ság, ség, seg (~ segg) elemű nevek (rendszerint térszínformanevek) és a séd 'vízfolyás' köznévi között?

c) Célszerűnek látszik, hogy az adatokat megyénként elkülönítve vizsgáljuk, mert így jobban bemutatható a történeti-etnikai-tájnyelvi egységsajátos névhasználat.

d) Hasznos és célszerű továbbá az, hogy keressük az összefüggéseket a megyék névadatai között. Így a dél-dunántúli régió egészére (esetleg a Dunántúli nagy részére is) vonatkoztatható, a l a l á n o s a b b törvényszerűségeket lehetne feltárni.

Fontosnak tartom, hogy bemutassam a téma adattárát, amely elsősorban a megyei földrajzinév-gyűjtemények ide tartozó neveit összesíti. A név előtt álló törtszám számlálója a helység nevére, ill. adattári sorszámára, nevezője pedig a térképen számmal megjelölt helyre utal.

A ság, ség, seg (~ segg) adatai Baranya megyében: 61/121. Segg-domb /K5, K8/a, K8/b: S...domb; e/ D,e,l. Alakjáról kaphatta nevét. -- 134/2876. Monyoród, -ra : Seg-högy ajja : Örszéböt ajja Ds,sz. -- 134/2877. Seg-högy : Örszéböt-högy : Sek-högy : Szék-högy /K2: Segg Hegy; l. Nm: Seghetyallya, Segg hegy K8/a: Seghegy; l/ H,e,fenyves. Korábban uradalmi legelő volt. 1968-ban beültették fenyővel. A nép egyszerűen csak Seg-högy-nek nevezi, az iskolázottabbak illedelmesen Erzsébet-hegy-nek mondják. -- 134/3447. Segg-domb: Süveg-domb /K2: Plaga infra et circa Segh Domb dicta K3: név nélkül a domb l, körötte r,sz K5: S...domb; szó K8/a,K8/b, K8/c: S... Domb; szó K12: Seggdomb; szó P: Segdomb Hnt, Bt, MoFnT2: Süvegdomb; Lh és szó./ Kis különálló dombocska Patacs falutól Ny-ra.

1935-ben Kisfaludy György községi főjegyző változtatta a triviálisnak gondolt nevet Süveg-dombra. Valószínű, hogy a ség (seg segg) 'domb, halom' régi térszínformanevünk őrződött meg ebben a névben; csakúgy, mint a 61/121, 134/2876. számú nevekben. -- 147/48. Nagy-szég : Nagy-szék /K8/a, K8/b: Nagy seg; st K8/c: Nagy szeg K10: Nagysegg P: Nagy sok (?) K12: Nagy szék, Nagy szek; sz/ Dh, sz. Völgyektől határolt kis dombhát a falu belterületén. -- 175/71. Ség, -re : Saul földje : Saul földje S, sz. Dombok vannak a közelében. -- 201/271. Segg-domb : n. Mucsl r-Perk 'Mutschler-Berg' Men, D, sz. A.sz. "meredek, mint két ülep között." A német név az egykori tulajdonosra utal. -- 223/1274. Bakság. -- 167/195, 196, 197. Bilogság. -- 265/69. Seggi hele Ho, e. Nevét alakjáról kapta. A monda szerint itt ült le az ördög, amikor a nagyharsányi hegyről menekült.

Baranyai helységnévben a ság, ség (✓ seg) eddigi ismereteink szerint nem fordul elő. Talán a Hásság és a Somogyhárság községneveket hozhatjuk szóba. Bár PAIS DEZSŐ /MNy. VII, 168/ és KISS LAJOS /FNESz. 266 és 577./ szerint e nevekben a hárs 'tilia' fanév -gy képzős származékát kell keresnünk; éppen PAIS vetette fel, hogy a (Nagy-Küküllő megyei) Hásság község neve lehet összetétel: Hárs+ság (ság, ség = domb). PAIS-nak ez az utóbbi feltételezése talán az említett két baranyai község nevére is vonatkoztatható, de ez további vizsgálódást kíván. Megfontolandó, hogy az írásbeli nevek között ilyen adatokat találunk: Hársát, Hassad, Horság /BMFN I., 370/; Asad, Hassagh /BMFN I., 862/; és a népnyelvi ejtésben, a németek ajkan: Hársát, Hását /BMFN I., 370/; Hasad /BMFN I., 862/. Minthogy mindkét Árpád-kori településünk dombon, dombháton alakult ki, jobban lehet feltennünk, hogy Hásság és Somogyhárság községek nevében a ság 'domb, halom' térszínformanev keresendő. -- A baranyai 147/48. Nagy-szég : Nagy-szék nevek alapján (feltételezve egy ség > seg > ség > szék > szék fejlődést) nem alaptalan az a hipotézisünk, hogy a régi Szék (ma Magyarszék) helységnév etimonja a ség 'domb, halom' lehetett. KISS LAJOS szerint (FNESz. 398., 600./ a Szék hn. feltehető előzménye a m. N. szék ~ szik 'időszakos vízállás, ...tó' lehetett; de a szláv származtatás lehetőségére is gondolni kell. A ség 'domb, halom' figyelembe vételét -- szerintem /P.J./ -- az is indokolja, hogy a régi és a mai Szék (Magyarszék) község nagyrészt dombra, domboldallra épült, nem időszakos vízállás mellé. -- Hangzása alapján a baranyai Szágy falu neve is a ság-ra emlékeztet. Mivel Szágy etimológiája eléggé egyértelmű (aszú 'száraz' mn. + ág 'folyóág', esetleg ágy 'meder' fn), nem sorolhatjuk a ság-típusú nevek közé. Lásd: FNESz. 591.

A ság, ség, seg (~segg) adatai Somogy megyében: 34/119.
Ságvári-uti : Ságvári-ut mente /C. Ságvári uti; Ságvár Ádándi ut Közben
K. Ságvári uti J. Ságvári ut mente/ S,sz -- 34/132. Ságvári ut Ú. Ságvár
felé vezet. -- 35/75. Hosszi-dűlő : Javadalmasok dűleje /C. Ságvári határra/
S,Os,sz. A pap és a kántor javadalmi földje volt a ságvári határ mentén. --
39/80. Tömlöc-hégy /C.P.~/ Ds,sz. P. szerint "hajdan sáncfalakkal Ság vá-
rával kapcsolatban állott..." -- 39/100. Kőhányás /C.~/ i P.~/ i d/ Do,sz.
P. szerint "Ságvár régi várával kapcsolatban állott termőkőből rakott fa-
lakkal"... -- 39/116. Ságvári-pógár-erdő Ds,e -- 39/132. Ördög gátja /P.
Ördög-gát/ Ú. P. szerint a rómaiak fejtettek itt követ, ebből épült az el-
pusztult Ság vára. -- 44/15. Ságvári-szél : Ságvári-határ-dűlő Ds,sz. Ság-
vár határa mentén. -- 45/24. Ságvári ut Ú. Ságvár felé vezető kövesút. --
Ságvári. -ba : Ságvári-dűlő /C. Angyal/ Ds,sz,e,r. Ságvár határa mentén.
-- 50/31. Ságvári ut Ú. Ságvárra vezető földút. -- 51/39. Sagar, -ba :
Páskum, -ba /C.K. Sagar/ Ds,l,e. -- 51/51. Sagari-ut Kú. -- 54/26. Ságvá-
ri-szél Ds,sz. Ságvár határa mentén. -- 70/32. Seggvágó, -ba : Arskerf
Vö,szö -- 79/54. Sági-tó /C. Sági,sz/ S,r -- 188/88. Sági-kert : Faoskola
Ds,r,sz. -- 193/20. Sági-nyiladék Erdei nyiladék. -- 198/22. Sági-sarok
Ds,e. -- 220/95. Sági-tanya Tulajdonosáról; lebontották.

Somogy megyében a ság, seg egy-egy helységnévben maradt fenn.
Ságvár (ā SMFN--ben a 39. sz. község) nevében -- KISS LAJOS szerint -- ta-
lán (kabar) törzsnév rejlik. Némelyek egy vitatott etimológiájú *ság 'domb,
erdős magaslat, erdő' köznevet keresnek benne. Az utótag, a m. vár 'erősség'
fn. /Lásd PAIS: MNY. XIII, 230 és KISS: FNESz. 552, 53. SZABÓ DÉNES: A dö-
mösi adománylevél hely- és vízrajza. Bp. 1954. 18./ A SMFN /163--67. o./
névadatai, különösen a 39/80, 100, 102, 103. sz. nevek arról tanúskodnak,
hogy a falu belterülete mellett, attól kissé K-re és DK-re dombok van-
nak, és ezek közül az egyik (80. sz. hely) erődítmény, vár állhatott:
Ság vára. A SMFN adatai, valamint a FNESZ. 553. /1431: Sag(h)/ alapján az
látszik valószínűbbnek, hogy a Ságvár falunév előtagja, a ság 'domb' tér-
szíinformanév, utótagja a vár 'erősség' köznévi. -- Segesd (a SMFN-ben a
207. sz. község) neve a m. R. seg ség 'domb' fn.-ből keletkezett -s és -d
képzővel. /FNESz. 567./

A ság, ség Tolna megyei adatai: 19/193. Ság, -ra /C.~/ P. Sági
urasági pusztá Hn. Ságpusztá/ M. A hagyomány szerint egykor falu volt. Je-
lenleg a Haladás Tsz. majorja. SZABÓ DÉNES szerint /A dömösi adománylevél

hely- és vízrajza Bp. 1954. 16, 17./ ezen a helyen kell keresnünk a középkori Ság /1332--1337: Sag (MonVat. I, 392)/ falu helyét. SZABÓ szerint lehetséges, hogy a Sagu ~ Ság a már elavult seg ~ ség 'halom, domb, rakás' szavunk mélyhangú ság párjából alakult helynév /SZABÓ: i. m. 16./. A TMFN névadatai (főleg a 19/192, 194, 205, 206) arra utalnak, hogy a régi Ság és közvetlen környéke még ma is erősen tagolt felszínű, dombos táj. Vagyis a ság 'domb' lehetett a névadás alapja; akárcsak a Somogy megyei adatok között említett Ságvár név esetében. -- 19/174. Sági ut Ú. Ságpusztára vezető kövesút. -- 19/194. Sági-domb /C. Inoka e/ Do,sz,bo -- 19/205. Sági-oldal Doo,sz,e -- 19/232. Lépotyai-árok : Sági-árok Á -- 92/134. Jeges-hégy /P.Seges h/ Do,sz. Nagyon sokszor érte ezt a határrészt jégverés. Állítólag innen ered a neve. A népetimológia ebben a névben /szerintem, P. J./ a jelentésében elhomályosult seg 'domb, halom' + -s képzős nevet Jeges-re változtatta. A TMFN szerint ezt a domb méretű "hegy"-et sík terület fogja körbe; ezért a terepen feltűnő látványról, a seg-ről 'domb'-ról kaphatta a hely a nevét. Érdekes, hogy a hozzá közel eső homokhalom nevében (92/149. Galamb-hegy) is a hegy utótag fordul elő. -- 96/126. Fekete-vizi-dülő /C, Fekete viz : Ságh/ S,sz. A Fekete-víz mellett. Itt is kis halom neve lehetett régen a Ság, ugyanis körötte sík a terület felszíne. -- 99/316. Ságajja S,sz. A név a szomszédos Mözs (96. sz.) község 96/121. Sági-rét /C. Sági rétek : Ságh P. Ságh/ nevével lehet korrelációban, illetve annak Ságh Ság változatával. Igaz, hogy a Ság nevű helyet sem a 99., sem a 96. sz. helség mai nevei között nem találjuk meg a TMFN-ben, de Mözs határában a jobbára sík területből három domb emelkedik ki (96/116, 115, 117) a 96/121 közelében. Ezeknek egyike lehetett régen a Ság. Vagyis a ság itt is 'kisebb domb, halom'. -- 97/13. Sági-köröszt : Sági-köröszt Ke. Állíttatójáról. --

A ság, ség Zalam megyei adatai: 9/9 Ságodi-patak P. Ságod falu felé folyik. -- 12/48. Sák-hégy /Sághegy/ Ds,e -- 24/37. Középmás-Ságod /~/ S,sz -- 24/40. Patak : Ságodi-patak P -- 24/41. Asó-más-Ságod /Alsómásságod/ S,sz -- 24/42. Más-Ságodi-rét S,r -- 24/44. Más-Ságod /Másságod/ Ds,r,sz. A név más előtagja talán a mál 'hegyoldal' szóval van kapcsolatban. A ZMFN névmutatójában nyolc (8) mál elemű nevet találtam (12/81, 61/35, 61/36, 69/40, 171/33, 175/105, 190/115, 190/116.). A mál is ősi örökség a finnugor korból /TESz 2: 826/ -- 36/5. Ságodi ut Ú. Ságod felé vezet. -- 36/119. Ságodi-szél Ds,sz. Ságod falu határa mentén. -- 36/144. Ságod alla /Ságod alja/ Ds,sz. Ságod falu határa mentén. -- 36/149. Ságodi-uti-mellett /~/ Ds,sz -- 36/153.

Ságodi-patak P. Ságod felől érkezik a zalaegerszegi határba. -- 70/42. Sák-hégyi-ut Út -- 70/44. Sák-hégy /Sághegy/ D,sz -- 70/48. Kis-Sák-hégy : Körü-pup D,sz -- 70/50. Sák-hégyi-lap S,r -- 74/21. Sági-Részka-ház É (?) -- 1157/33. Sá-berek S,r. Nincs sem hegy, sem halom a közelében. Viszont Belső-sárd falu nevei között van: Sá-berki-erdő (147/15) és Sá-berki S,l,r,sz. -- 157/34. Sá-berki-tábla S,sz -- 202/61. Pataki-malom : Sági-malom Uradalmi vízimalom volt. Sági nevű molnár dolgozott benne. -- 210/62. Hétseggü-bükk D,e -- 233/20. Seggremászó /~/ S,sz. A közelében (16, 21) dombok vannak. -- 237/94. Sagot /Sagoti dűlő/ S,sz -- 237/100. Sagot-puszta M. Közelében dombok vannak: 101, 102. -- 241/19. Sagoti-ajj : Sagodi ajj Ds,sz. Lásd még: 237/94-et! -- 256/1. Sági-gödör G,r -- 256/83. Sák-puszta /Ság/ S,fák. Mellette dombok vannak! Lásd: 72, 73, 77, 78, 80--82, 84, 85! -- 259/26. Ság S,Ds,r,sz.

Zala megyében két helységnévben őrződött meg a ság. Ságod '1969-ben Zalaegerszeghez csatolt település /1336: Sagud/ -- KISS LAJOS szerint -- puszta személynévből keletkezett magyar névadással; de némelyek így PAIS: MNY. 60: 288/ a Ságod hn.-ben egy m. *ság 'domb, erdős magaslat, erdő' fn. -d képzős származékát keresik /FNESz. 552./. -- A régi Háshágy (ma Zalaháshágy) PAIS /MNY. 7: 168/ és KISS szerint /FNESz. 266/ a hárs fánévnek -gy képzős származéka. Talán az is lehetséges, hogy a hárs+ság összetételéből alakult. /Vö: PAIS: MNY 7: 168/.

A séd Baranya megyei adatai: 84/89. /Kis Sidi; r/ Az 1915-ös uradalmi térkép adata. A hely mellett ma is Vf van: 84/88. Nagy-árok; Vf. -- 116/252. Sit-vögy /P: Sütvölgy/ Vö,r,sz. Talán erre a helyre is vonatkozik az Árpád-kori Sédfő név /Györffy 1: 376/. -- 128/41. Kud-vögyi-kut : Fejeték : Sid : Séd Kút. A források vizét zárt medencébe vezették, innen csövön folyt a víz a kiépített Mosó-ba és a vályúba. Ma is fontos víznyerő hely. -- 128/52. Sid : Séd Vf. A Kút-völgy forrásai táplálják. -- 129/190. Fenyős-sid-háti ut Út a Fenyős-sid nevű Vf mellett. -- 129/195. Fenyős-sid-hát /K3-5: Fenyős sit hát K9/a: Fenyős; sz K10/b: Fenyősithát/ Dh,sz. A Fenyős-sid nevű Vf mellett levő Dh. -- 129/226. Fenyősidi-árok : Fenyősidi-patak /MoFnT2: Tortyogói-árok/ Vf. A névben szereplő sid séd 'kis Vf' jelentését a lakosság már nem ismeri. -- 130/8. Sid higgya Híd a Sid nevű Vf felett. -- 130/56. Sid : Zsid Vf -- 130/222. Kajdácsi-árok : Kajdácsi-viz : Sid Vf. Árok ásása közben itt római-kori sírmaradványokra bukkantak. -- 130/239. Fenyős-hát : Fenyősit-hát /K2-5: Fenyőshát, Fenyősit-hát, Fenyős

Hid-hát; sz K3: Fenyős hid hát; sz K8/a, K8/b, K10/a: Fenyősit hát; sz K9/a: Fenyosidhát; sz, sző P: Fenyősi hát; sz/ Dh, men, sz... közelében van a Fenyős-sid nevű Vf. -- 130/246. Palotai-árok : Csörge, -'re : Sid, -re: Zsid, -re /K9/b: Csörgő K12: Malomárok; Vf/ Vf. Forrása a Szöm-kut, amelynek a vizét szemfájás ellen használták. -- 130/252. Fenyősidi-víz : Fenyősidi-árok /MoFnT2: Tortyogói-árok/ Vf. -- 130/362. Süte-tompai-csatorna Vf, Cs. -- 133/226. Süte-Tompa : Tompa, -'ba /K12: Süte tompa; r/ S, r. A név előtagja feltehetően Sitfe ~ Sütfe (< Sédfő) víznévvel van kapcsolatban. Lásd a 130/362. sz. nevet is! -- 134/2991. Sitfői-gát /K12: ~; Vf/ Vf Somogy (ma: Pécs, Vasas I.) legdélibb csücskén. Péccszabolcsról folyik Bogád felé. A név előtagja a sid ~ séd 'kis vízfolyás' és a fő 'fej' összetételéből alakult. -- 134/3117. Sitfői-gát : Bogádi-árok /MonFnT2: Bogádi-mellék-ág; Vf/ Vf. Szabolcson ered, és Bogád felé folyik. Vö.: 2991.! -- 135/28. Pusztá, -'ra /K8: Uradalmi birtok; sz K12: Sitfői dülő P: Uradalmi dülő MoFnT2: Bogádpusztá/ S, sz, Maj. Itt volt a püspöki uradalom egyik gazdasági központja. -- 135/35. Erdő, -be /K8: Község erdeje; e K8: Sifő Legellő/ D, e -- 135/36. Nyáros ajja /K8: Sitfő dülő, Sitfő; sz K12: Nyáros P: Sitfő MoFnT2: Sitfői-dülő/ S, régen sz. -- 135/37. Sitfe, -'be /K8: Sitfő Rét; r K8: Sit fő; sz K12: Sitfői rét N: Sitfő/ S, r, sz -- 135/38. /K8: Sitfői gát/ -- 135/54. Ásó cser /K8: Cseri szőlő; sző, Sitfő szőlő; sző K12: Cser/ Ds, sző. Valamennyi bogádi név (135/28, 35--38, 54) a Szabolcs felől folyó víz, a Sid (~ Séd) mellett és felett levő dombos területek neve. -- 145/43. /K2: Czirok helyi Mező; sz K3--5: Sütki föld, Sütfei föld, Sütfő, Sütfői dülő; sz K5: Alsó vető; sz/ Vf van mellette ma is: 145/58. Malomárok. Régen ennek lehetett Séd ~ Sid ~ Sit a neve. -- 145/51. Sütfő : Tarcsai határ /K1: Sétfő K2: Czirok Helyi Mező; sz K3--5: Sütki Föld; Sütfei föld, Sütfő, Sütfői dülő; sz K8: Sütfői dülő K9: Sütfei K12: Sütfői dülő P: Sütfő; sz/ S, sz. Az adatközlők a Séd ~ Sid ~ Süd 'vízfolyás' jelentést már nem ismerték. Ezért állíthatták: A /Sütfőn/ száraz, cserepes a föld, és ezért kiszáradt (kisült) benne a búza. A dülő K-i végében ma is Vf van. -- 145/102. Szentkiráji-határ-düllő : Szentkiráji-düllő /K2: Schiedt Fő Mező, Sid Fő Mező; sz K12: Szentkirályi határra dülő/ S, sz -- 146/69. Sidi-rét : Südü-rét /P: Sidi/ S, sz. Ma is Vf van mellette: 146/74. Gyódi-árok. Egykor ez lehetett a Séd Sid. -- 150/40. Sitfé : Sitfő : Sitfő-forrás F. A Sitfő-dülőben van. -- 150/44. Sitfé-dülő : Sitfő-dülő : Sütfő, -be : Sitfő-fenek /K8: Sitfői közép dülő, Sitfői hosszú

dülő K9: Sitfő; 1 Sitfői közép dülő; sz Kis sitfői mező, Sitfői mező;
 sz Sütfő, Sütfő; 1 K12: Bicséri határra dülő P: Sitfői mező/ S,sz. --
 150/46. Pacsa-dülő : Sitfőre-dülő /K8: Sitfőre dülő/ S,sz. -- 150/47. Sit-
fő-tó : Sitfői-tó : Sütfő-tó /K1: Sütfői Tó K8: Sitfői tó/ Tó. -- 150/48.
 /K1: Sétfüi kutt Kút/ -- 150/55. Nyaka-dülő /K8: Sitfői közép dülő; sz/
 S,sz. A Nyaka család nevérol; ill. a Sitfő része. -- 150/59. Sitfői-híd
 Híd -- 150/62. Sitfő-árok : Sitfő csatorna Vf. Szabadszentkirályon a 40,
 44, 46, 47, 48, 55, 59, 62. sz. nevek egymás mellett levő helyekre vonatkoz-
 nak. Ez a határrész az egykor Síd ~ Séd néven említett Vf mellett fekszik.
 -- 151/9. Síd higgya : Séd-híd Híd a Séd ~ Síd nevű Vf felett. -- 151/74.
Síd : Bojai-síd Vf. Az arányosi Boja nevű dűlőből érkezik a zóki határba. --
 151/75. Síd-rét : Sidi-rét /K8: Sódi rét; r K9: Kis irtás; r K10: Sidi
rét K12: Sidi NB: Sidi rét P: Bajai; r/ S,r. A Bojai-síd vize folyik
 át rajta. -- Síd Csatornázott Vf. A gadányi Sütel-völgy forrásai táplálják.
 -- 152/135. Sütel-vögy /k9: Ellés K10: Setét völgy; R?E K12: Sutelvölgy;
 K17: Sütelvölgy P: Ellő MoFnT2: Sütel-völgy/ Vö, S,vizenyős r,e --
 152/139. Bojai-árok : Bojai-síd : Síd : Tanárok Vf. Régen betegségek gyó-
 gyítására is használták a vizét. -- 157/70. Szentkiráji-árok : Sitfői-árok
 Vf. Szabadszentkirály felől érkezik. Ott is Sitfői-árok a neve. Gerdén a
Sitfő jelentését (Séd 'kis Vf' + fő 'fej') ma már nem ismerik. -- 251/163.
Sitfői--domb /K9: Szitfői/ S,sz. Kis halom lehetett. Közeliében van az (154.)
Egerszögi-csatorna. Talán ez a Vf volt egykor a Séd Síd. Érdekes, hogy a
 254/164. /K9: Hajorév föle, Hajorefel/ nevek szerint régen itt hajózható
 Vf is létezett. Talán ennek is Séd Síd lehetett a neve. -- 165/10. Síd-
fórás F,Vf. -- 265/21. Syd, -ra Pr. Az itt eredő... Síd forrásról kapta ne-
 vét. -- 265/27. Síd vize Vf. A Syd forrás táplálja. -- 280/229. /K2: Sidekra;
 l/. Lehet, hogy Vf-októl határolt terület volt; így síd + ek + ra (helyhatá-
 rozó ragja). -- 282/254. Sídó, -ba /K4: Sidalyi legelőből K8: Sidal; r
 P: Nagy Sidal; sz,l/ S,l,e. P.sz. "Sík oldal = rövidítve: Sidal". Valószí-
 nűbb, hogy a név Séd ~ Síd + al(j) összetételéből alakult. -- 282/261.
Asó-Sídó /P: Kis Sidal; sz,r/ S,sz. -- 291/62. Zsiti-berök /K4: Zsisi berek
 K8: Zsibi berek; l K9: Zsiti berek; l,Mo,r,sz/ Mf,l. A Dráva árterületé-
 hez tartozik. -- 291/66. Zsit, -re /K8: Zsit, sz K9: Zsiti; sz P: Zsit;
 sz, ingoványos/ D,sz, sz. -- 291/73. /K4: Südő berek; vízállás/ -- 291/74.
Zsiti lénia Út. A Zsit felé vezet. -- 291/99. /K4: Südi rét; r/. Ipacsfán
 a 62, 66, 73, 74, 99. sz. helyek egymás mellett vannak, és ma is Vf közeliében.

-- 300/32. /K9: Sidali Fürdő; belsőség, l,r,sz/ Mivel Vf, malomárok van mellette, a név Sid + alj(i) összetételnek látszik. -- 300/50. Sídó : Síló Vf.

A séd Somogy megyei adatai: 4/16. Séd Pa. -- 17/79. Sédi-árok Pa. Kéthelyről folyik. Régen ezen a tájon hajókikötő volt rajta. -- 37/31. Séd-patak Pa -- 41/90. Séd-eleji : Séd-elő /C.P.J. Sédelő K. Sédelei d/ Ds,sz. Közeliében ma is vannak Vf-ok. -- 41/101. Séd-patak Pa -- 48/31. Malomárom : Nagy-árok /K. Séd vize/ Pa -- 78/123. Siedvár-gödör G,e. Lehet, hogy Silledtvár Süllyedtvár vagy Sédvár? -- 79/47. Sédi-kérészt Ke a Séd dülő mellett. -- 79/49. Sédi ut Út. -- 79/48. Séd, -be /C.P. ~ i; 1,bo K. ~ / S,sz,r. Mellette van a Sédi-árok (79/55) Á. -- 188/112. Si-vőgy /C.~/ Ds,sz. Közeliében ma is van Vf, a 188/117. Főfoló Pa. Talán ennek volt a neve Séd ~ Sid ~ Si? -- 188/113. Si-vőgyi-kút Kút.

-- 91. Somogyzsitfa község nevében KISS LAJOS a Zsitfa elemet egy szláv *Zitava helynévvel hozza kapcsolatba /FNESz. 379./. Minthogy a vidék nevei között máig él a Séd (4/16. Séd, 17/79. Séd-patak 79/48. Séd), és Zsitfa vízfolyás mellé települt helység ma is, -- feltehetően a vízfolyásról kaphatta nevét. Vagyis a Sid ~ Zsid + fa(lu) összetételre is gondolhatunk. A falunév első írásos adatában /1449: Sythwa; FNESz. 379./ a Syth bizonyára a Séd ~ Sid nevek Sit olvasatú változata. A s > zs hangfejlődés, ill. hangmegfelelés közismert (sidó > zsidó; súrol > zsurol, sineg > zsineg, stb.); így a Sid > Zsid s > zs (s ~ zs) hangmegfeleléseit is elfogadhatjuk. A név írásában ma is meglevő bizonytalanság (Somogyzsitfa és Somogyzsitva) a Somogyban több helyütt hallható kétféle hasonulás (ötfen, ödven) jelenségével magyarázható.

A séd Tolna megyei adatai: 16/72. Sétfői-híd Híd. Séd ~ Sét nevű vízfolyás nincs Értény határában, de van 16/52. Ingó-árok Á. Talán ennek volt a neve régen a Séd ~ Sét. A mellette és felette húzódó dülők nevéből (16/85, 86, 91, 92) erre lehet következtetni. -- 16/85. Sétfői-rétek S,ka -- 16/86. Sétfői-kút F -- 16/91. Sétfői-halastavak : Értényi halastavak T -- 16/92. Sétfő, -re /P. Sédfői/ Doo,sz. -- 53/74. Vőgyi-dülő : Sütvényi-fődek : n. Sitvihakër /C. Völgyi K. Völgyi d/ Ds,sz. -- 53/80. Vőgyi-kút : n. Sitvihërprunë Kút. A Sütvényi-fődek Kurdon is a Kapos közeliében vannak. Lásd még: 54/97. sz. alatt! -- 53/91. Sütvényi-fődek : n. Sitvihakër /C. Sütvényi e K: Sütvényi földek/ Ds,sz. Sütvénypuszta felé esik. -- 53/114. Sütvényi-fődek /C. Sütvény/ S,sz -- 54/97. Sütvény, -be /K.P. Hn.~/ Lh.

A Dalmandi ÁG üzemegysége, lótenyésztő telepe. P. szerint hajdanában falu volt, és az ő idejében (1865) a templom helye is látható volt. Mivel jelenleg csak a Kapos folyik el Sütvény alatt (54/48. Kapos : Kanáris Folyó), feltehetően a Kapos-t Séd ~ Sid ~ Süd ~ Süt 'Vf' közszóval is megnevezhették, azaz a Vf mellett (felett?) húzódó domb régi neve: Süt + fé 'fej' > Sütfény ~ Sütvény. SZABÓ JÓZSEF szóbeli közlése és a saját megfigyeléseim alapján megjegyzem, hogy ma is mondják így ezt a nevet (Döbrököz környékén és a baranyai Hegyháton): Sütfény, -be : Sütfém, -be. -- 54/134. Asó-Sütvény Hr. -- 54/136. Sütvényi-temető Temető -- 99/103. Somogyi Béla u /K. Sét köz/ U -- 99/120. Séd /C.K. Sét pa P. Remetel pa : Sét pa/ Pa -- 99/136. Séd köz /C.K.P. Sét köz Hiv. ~ / U. -- A Séd felé nyíló zsákutca. -- 99/143. Séd utca : Marksz utca /C.K.P. Sét u Hiv. Marx K. u./ U. A Séd patak folyik végig rajta. -- 99/161. Hármas-híd /Séd-híd/ Híd -- 99/162. Tinódi utca /C.K.P. Sét u/ U. Korábbi neve a Séd patakról. -- 99/522. Séd-csatorna Cs -- 100/133. Séd, -re /K. Sárvíz cs/ Vízlevezető cs. Minden víznek /Ücsényben?) Séd a neve.

Zala megye mai területén a ZMFN alapján a séd 'Vf' sem önálló földrajzi névként, sem a névelemként nem fordul elő. Három patak nevében bukkan fel a Zsib(i) névelem (142/50, 51; 147/19); és hat Zsib(i) előtagú név (130/56, 136/67, 136/62, 142/50, 157/45, 190/68) syk területen levő réte-
re vonatkozik. E rétekben vagy mellettük vízfolyás is van. Mivel a vizenyős, posványos réteket Vas megye déli részén (a Zala megyével határos községekben) ma is Zsibbos-rét, Zsibbi-rét néven említik /lásd még VAMFN 38./, a zalai Zsib előtagú nevek sem hozhatók kapcsolatba a séd köznévvvel. Mégsem kell lemondanunk a "zalai" séd előfordulásáról, mert az egykor Zala megyéhez tartozó Balaton-felvidék Tapolcai járásában ma is több séd található a 10, 18, 24, 29, 33, 42, 48, 51, 47, 31, 25, 26, 22, 19, 14, 12. sz. községek által határolt, szinte egybefüggő területen, a járás K-i részén /VEMFN I. A tapolcai járás 306. o.).

A Tapolcai járás nyugati (és egyúttal kisebbik) részében nincs adat sem a ság, ség, seg térszinformánévre, sem a séd-re. A járás keleti felében viszont előfordul a ság 2 névadatban, a sági 4 névadatban; illetve ugyanitt a séd 48 névben. (Terjedelmi okok miatt az adatok felsorolásától eltekintek. Lásd: VEMFN I. Mutató!) A séd 'vízfolyás' jelentése közismert lehet a Tapolcai járás keleti részében. A Séd természetesen tulajdonnévi funkcióban is őrzi vízfolyás jelentését. Ha egy-egy faluban több séd van, a köznévi alapszóhoz determináló előtagok járulnak (22/32. Régi-séd, 33/49. Mihá-séd,

TÉRKÉPI
JELEK

A NEVEK ÉS
NÉVELEMEK

A NÉVADATOK
SZÁMA

□	séd, Séd	71
◻	sét, Sét	11
◻	séd, víz	1
▲	séd, folyó, patak, víz	1
▲	séd, patak, víz	1
◻	séd, patak	13
◻	séd, ér, árok	1
◻	séd, árok	1
◻	séd, folyó	3
◻	séd, folyó, patak	2
◻	séd, ér	2
■	szil, szil, si, szél, szé, sé	1
◻	sé, ső (séd?)	2
◻	sē, (séd?)	1
◻	sid, sid	32
◻	sit, sit	48
◻	süd, sūd	2
◻	süt, sūt	24
◻	si, (sid?)	2

TÉRKÉPI JELEK	A NEVEK ÉS NÉVELEMEK	A NÉVADATOK SZÁMA
◻	szit (sid?)	1
◼	zsid, zsit (sid)	4
◻	zsib(?) zsis(?)	2
◐	ság, Ság	57
◑	sági	21
◒	sá (ság?)	1
◓	sag ? (ság?)	1
△	ség	2
▲	seg, sek, segg, seges	24
▲	ség, seg, szég, szék	6

P. L. Pais László adata Zalaszentmihályról

VESZPRÉM MEGYE

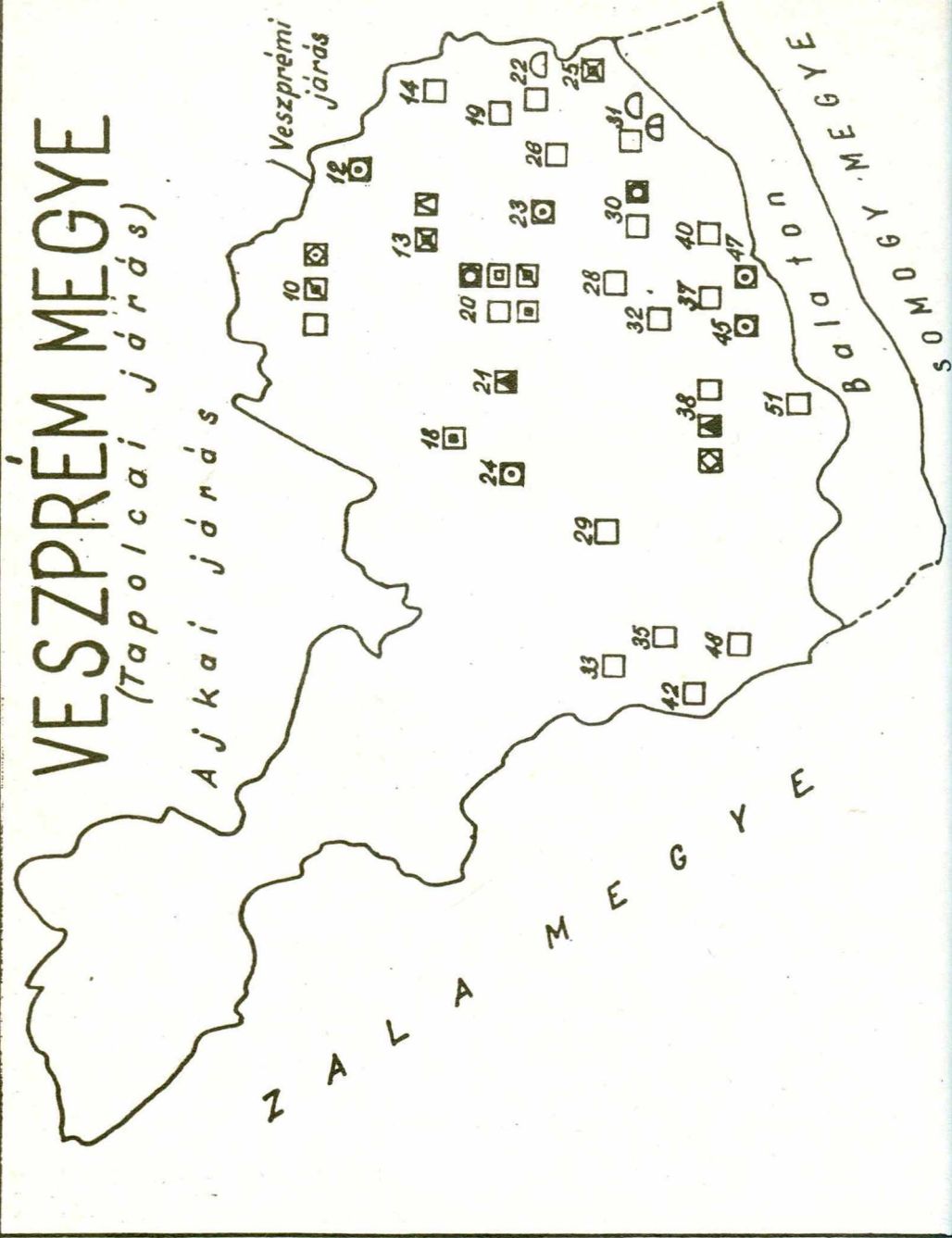
(Tapolcai járás)

Ajkai járás

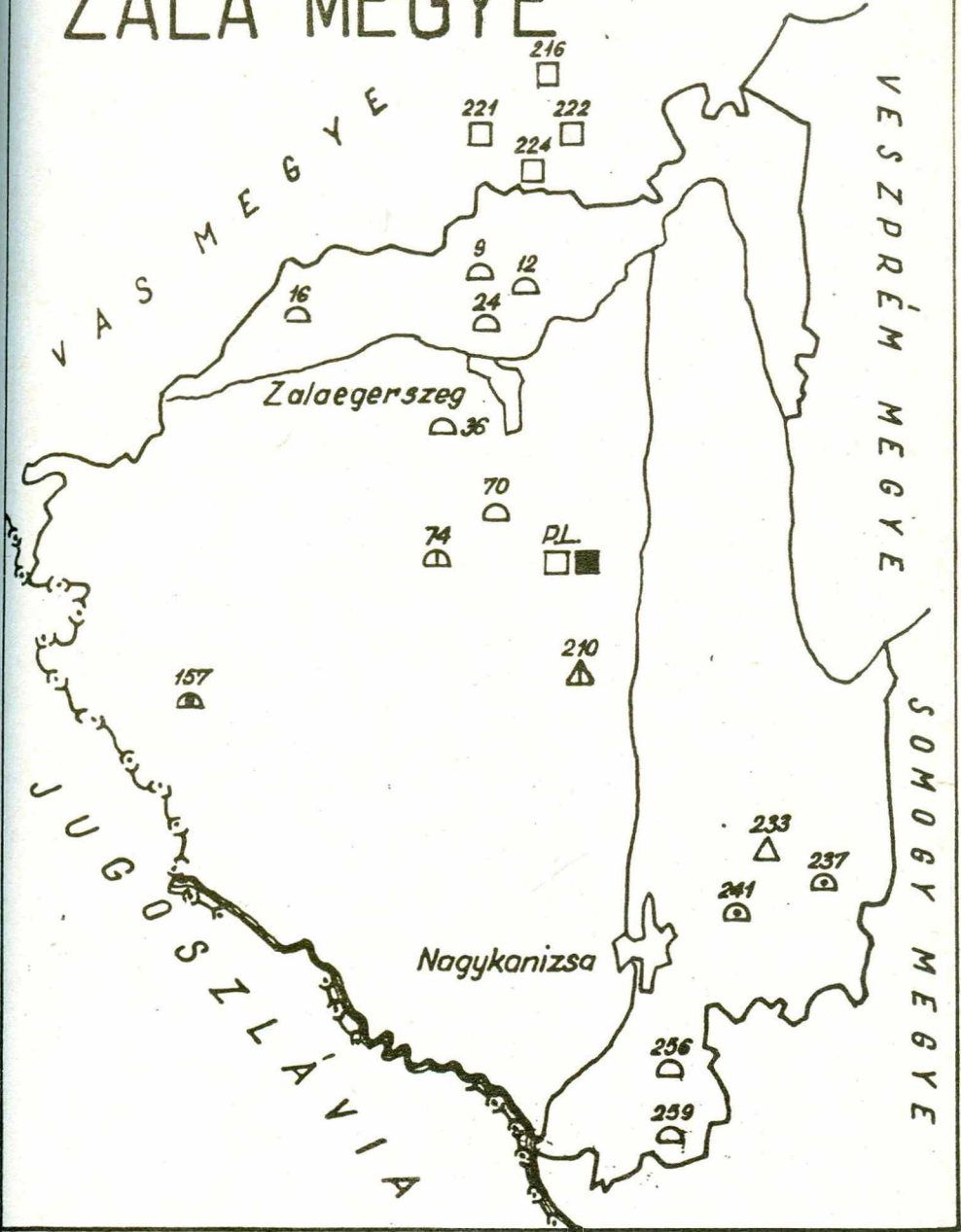
Veszprémi járás

Z A L A M E G Y E

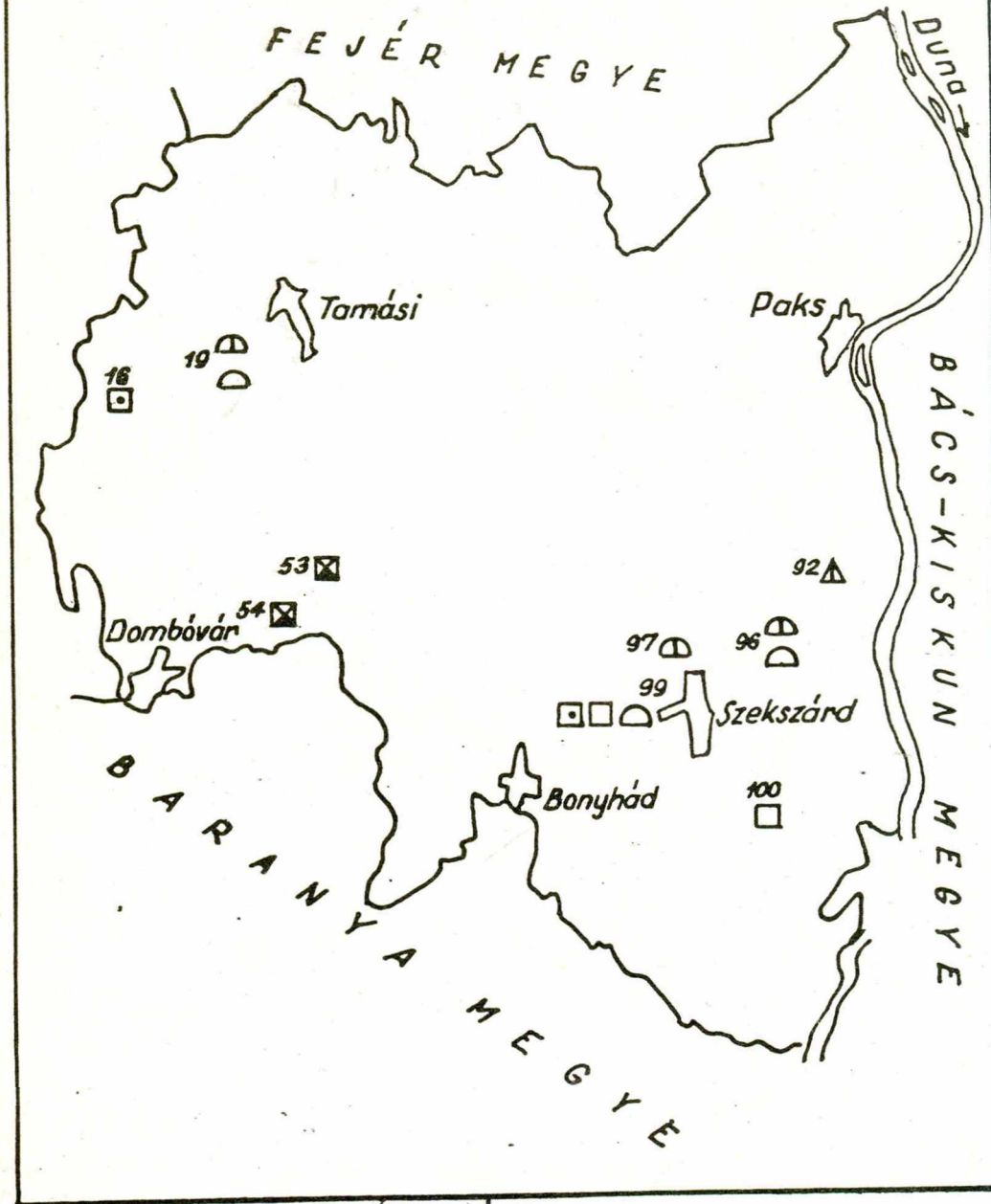
B A I D A T O N M E G Y E
S O M O G Y M E G Y E

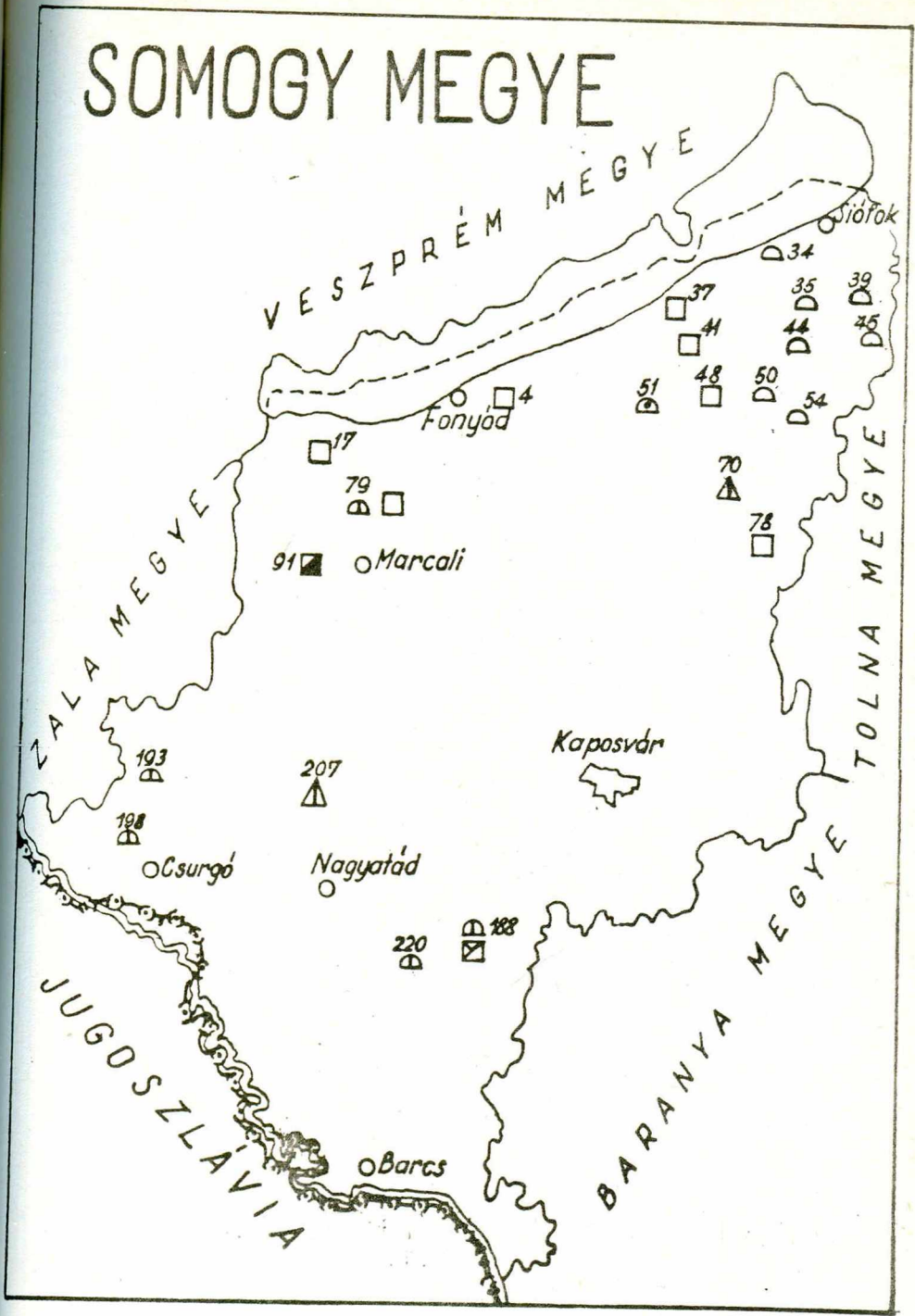
ZALA MEGYE

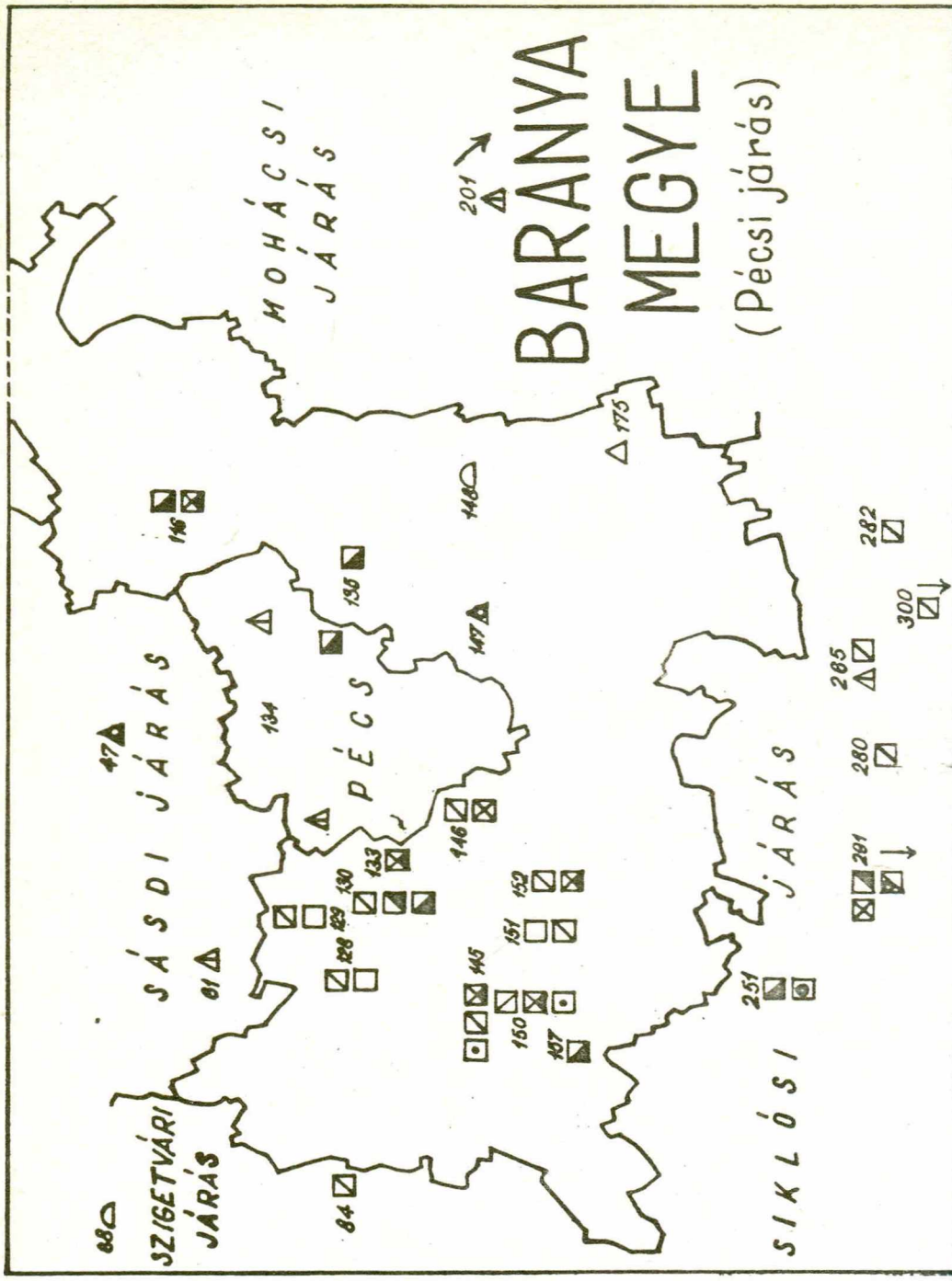

TOLNA MEGYE

SOMOGY MEGYE

BARANYA MEGYE

(Pécsi járás)

42/6. Ökör-vögyi-séd, stb.). A köznévi jelentés bizonyos elhomályosulása lehet az oka annak, hogy a séd-hez patak utótag kapcsolódik (22/7. Séd-patak, 26/393. Séd-patak); illetve a Séd-del egyenértékű névváltozatok alakultak (13/136. Eger-patak, 24/238. Szent-kuti-patak, 25/12. Foló, 38/59. Káptalan-víz, stb.).

* * *

Dolgozatom adattári részét már lezártam tekintetem, amikor merő véletlen folytán rábukkantam PAIS LÁSZLÓ "A Zala vízgyűjtőjének vízrajza" c. nagyszerű értekezésére. /A Magyarságtudományi Intézet Évkönyve Bp. 1942. 68--114./ Elbűvölt e munka nyelvi-stilisztikai szépsége, tisztasága; -- és elámultam a levéltárakban gyűjtött adatok gazdagságán. Figyelmes olvasással ebben a tanulmányban végre megleltem a séd írásos adatait! Pácsony faluban 1224: usque Seludgatha; Oszkó faluban 1292: ad pratum Seedfau nuncupatum, - Sedfeu; Olaszka faluban: Séd völgye | Sied olim Szelud gátya /PAIS LÁSZLÓ: i.m. 96, 97. o./. A régi és a mai vízrajzi állapot egybevetésével sikerült megállapítanom, hogy a PAIS LÁSZLÓ említette Séd azonos a Vas megyei Oszkó község határában eredő mai Vërna : Vërna-víz nevű vízfolyással /VAMFN 216/113, 221/75, 224/79./, amely Zala megye határa mentén éri el a Sárvíz nevű folyót. Minthogy a Vërna Győrvar alatt, Zala megye északi határa közelében ömlik a Sárvíz-be, feltehetően Zalában ugyanúgy ismerték és használták a Vërna régi nevét (Séd), mint a szomszédos vasi területeken.

Mivel a nagyobb zalai folyók nevek (Zala, Sárvíz, Kerka, Válicka stb.) az Árpád-kortól adatható /FNESz. 713, 564, 330, 678./, úgy vélem, Zalában kevés olyan vízfolyás lehetett, amely a Séd nevet kapta. Vagyis a Séd vízrajzi köznévi név régen (az Árpád-kortól a 19. század közepéig) közismert lehetett Észak-Zalában is, de inkább csak a kis vízfolyások, a nagyobb folyók mellékágának nevéként. A főleg köznévi séd 'vízfolyás' szót a lassú feledés, kiavulás sorsára juttatta az a közismert tény, hogy Zala megyében a 'kis vízfolyás' fogalmi tartalmat kifejező közneveknek gazdag (akár egy falu nyelvében is) a szinonimasora: víz, foló, folás, ér, gát, árok, patak stb. /KÁLMÁN BÉLA: Helynévkutatás és szóföldrajz. Nyelvtud.Ért. 58. 344--350./

Zalaszentmihály víznevei között PAIS LÁSZLÓ /i.m. 99./ említi az 1859-ből adatolt Séeviz nevet. Ennek az Árpád-korban Pliske, Peleske, Pölöske volt a neve /FNESz. 523, 524./. A név eredetével PAIS DEZSŐ is foglalkozott /MNY. 27: 321./.

Ha PAIS LÁSZLÓ további adatai (i. m. 99.) /1786: Teich Szilvisz | Marast Szilvisz (Sivis) 1832: Szévíz tava | Alsó Szévíz/ ugyanazzal a vízfolyással vannak kapcsolatban, mint amit az 1859-es adatolású Séeviz jelölt, akkor arról lehet szó, hogy a ma Szévíznek hívott folyó neve a 19. század közepéig ez lehetett: Séd, Sé, Sée, Séeviz; -- illetve Szilviz, Sziviz, Siviz, (esetleg Sidviz?), Szévíz, Szélviz. A névváltozatok közül a legújabb keletű Szévíz állandósult; és ez a név háttérbe szorította a korábbi név-alternációt.

Összegezve PAIS LÁSZLÓ adatainak tanulságait megállapíthatjuk, hogy a mai Szévíz folyó neve kapcsolatba hozható a séd 'vízfolyás' köznévvvel; és a Szélviz ~ Szévíz változata újabb keletkezésű, népetimológias névfomának látszik.

* * *

1. A ság, ség térszínformanév (mindkettő, ősi örökség a finnugor korból) a Dél-Dunántúl mai helynévanyagában kimutathatóan ma is jelen van. A Ság önállóan is előfordul tulajdonnévi funkcióban /TMFN, 19/193/; de az a tipikusabb, hogy a ság a többtagú földrajzi nevek köznévi eleme. A ség, seg (~ segg) csak földrajzi köznévként szerepel a többtagú nevekben. Adatolhatósága alapján a ság (Ság) látszik "idősebb", azaz korábbi névnek, ill. névelemnek a ség, seg-hez képest.

2. Feltűnő, hogy a ság, ség, seg illetve a séd ott őrződött meg jobban, ahol a magyar etnikai csoportok kontinuitása erőteljesebb vagy zavartalanabb volt: a Göcsejben, Külső-Somogyban, a Kapos-völgyben (Tolnában), a Sárközben és a Mecsekalján. A ság, ség szóföldrajzi adatainak etnikumtörténeti tanulsága is van. Ifj. KODOLÁNYI JÁNOS a zengővárkonyi, hosszúhetényi etnikai csoport viselete, kerámiája, vallása és a kimutatható rokoni kapcsolatok alapján igazoltnak látja azt a föltevést, hogy "a Zengővárkony-vidékiek etnikailag a Sárközhez tartoznak." /KOLTA JÁNOS szerk.: Baranya. Pécs, 1958. 130, 131./ A mecsekalji magyarság középkori kontinuitását, erőteljesen archaikus nyelvjárását, erős táji öntudatát figyelembe véve érthető, hogy ez a vidék nyelvében máig a megye hagyományörző vidékei közé tartozik. KÓSA LÁSZLÓ -- FILP ANTAL szerint (A magyar nép táji-történeti tagolódása. 111.) 5 község tartozik ehhez az etnikai egységhez. A ság, ség (segg) és a séd szóföldrajzi tanulságai alapján még legalább 6 község (145, 146, 150--152, 157) nyelve mutat rokon vonásokat a Mecsekalja nyelvével. Érdekes az is, hogy az Ormánságban és Belső-Somogyban nyoma sem maradt a ság-nak, séd-nek. A ség seg is csak Segesd nevében maradt fenn /SMFN, 207. sz. község/.

3. A ság, ség a régiségben a Dél-Dunántúlon csak a dombvidéki tájak földrajzi közneve lehetett; ugyanis -- a Sárközt kivéve -- ma sem fordul elő síkvidéki területeken. A Dél-Dunántúlon elsősorban dombra vonatkozik a ság, ség. Csupán két baranyai névadatban (134/2877, 265/69) utal a seg ~ segg hegyre. A pécsi hely (134/2877) egyébként a Mecsekhez képest inkább kis domb. Hegynek talán azért látszik; mert sík terület övezi észak felől, ill. hirtelen kiemelkedés a Mecsek lábától kissé délre.

4. A ság, ség, seg (~ segg) elemű helyneveket feltétlenül együtt kell vizsgálni, hiszen közös a jelölő funkciójuk. Etimológiai összetartozandóságuk is lehetséges /TESz 3: 470; ság alatt/. E köznévi paronimáknak a régiségben elsősorban 'domb' vagy 'hegy' jelentése volt. A közsói eredet (jelentés) elhomályosulása idézhette elő, hogy a ség-nek népetimológiás változata támadt: a seg ~ segg. A névfejlődést így képzelem el: ség > sëg > seg > segg. A névjelölés folytonossága, a hagyomány révén a ság, ség ma is ugyanazokra a térszínformákra (hegy, domb, halom, erdős hegy) vonatkozik, mint a névadás idején, ám a ság, ség közsónak -- névadattáraink szerint -- a hely azonosításán kívül még sincs jelentése. Ezért a Ság éppúgy a tulajdonnévi homonimia kategóriájába tartozik, mint a Győr, Tapolca, Beszterce stb. nevek. /J. SOLTÉSZ KATALIN: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp. 1979. 36./ A ság, ség összefüggésre lásd még a TESz 3: 470, 507 adatait! -- A ság régi 'berek', 'erdő' és 'erdős hegy' jelentését /TESz 3: 470; KÁLMÁN BÉLA: A nevek világa. Bp. 1969. 135./ a névgyűjteményekben feltüntetett mai művelési ágak alapján nem lehet megnyugtatóan rekonstruálni. Ehhez korábbi, okleveles adatokra lenne szükség. BALOGH LAJOS is úgy vélekedik, hogy "Történeti adatok híján nagyon nehéz megállapítani a természeti nevek keletkezésének idejét ... nem elegendő csak a jelenlegi természeti kép ismerete..." /HAJDÚ MIHÁLY és RÁ CZ ENDRE szerk.: Név és társadalom. 1980. 116./.

5. A Dél-Dunántúlon a ság van túlsúlyban három megye (Zala, Somogy és Tolna) ság, ség elemű földrajzi neveiben. Baranya megye ide vonható neveiben ugyan a seg ~ segg dominál, de a helységek nevében itt is a ság fordul elő /Hásságy, Somogyhárságy/.

6. Nem lehet véletlen egybeesés, hogy a séd (sid) vízrajzi köznevünk a Dél-Dunántúlon (Zala megyét kivéve?) azon a területen maradt fenn, ahol a ság, ség (segg) ma is kimutatható. Lásd a mellékelt térképeket! -- Ha figyelembe vesszük, hogy a séd történeti adataiban /TESz 3: 506/ a seg is

olvasható, joggal feltételezhetjük: a ség és a séd etimológiailag kapcsolatban van egymással. Lehetséges, hogy a baranyai ség, seg 'domb' elemű nevek egy része víznevekre vezethető vissza. Például a Pécs-vasasi Segg-hegy közelében ma is van vízfolyás. Mivel a hely közelében több Sidfő (~ Sédfő) nevű dűlő van (116/252, 135/38, 134/3117 stb.), valószínű, hogy a vízfolyásoknak séd ~ sid lehetett a neve ezen a vidéken éppúgy, mint Bakonya, Zók környékén; -- és a séd-ből másodlagosan levezethető ség ~ seg köznévet vitték át a víz mellett levő hegy megnevezésére. Hasonló a névadás indítéka az alsómocsoládi Baláta : Balátai-rét és a Balátai-hegy : Baláta nevekben. A Baláta eredetileg mocsaras rétre vonatkozott; később a mellette levő dombokat is ezzel a névvel illették. (A jelenségre lásd még KÁLMÁN BÉLA: A nevek világa. 1969. 138 és kk!) Minthogy a segg-ből alakult segges származékszó egykor néveleme (jelzője) volt a vízre, vizes helyre utaló földrajzi tulajdonneveknek /1295: Seggesmochar; TESz 3: 508/; továbbá a sekély szavunk elsődleges jelentése ('csekély mélységű') is vízre vonatkozik, akárcsak a sekélyes szó /TESz 3: 588./ a ség ~ seg (sek) ~ segg szócsalád kiterjedtebb, mint eddig gondoltuk. Egyáltalán nem zárható ki, hogy a ség etimológiai kapcsolatban van a fenti, vízzel kapcsolatos szavakkal (talán még a sikér szóval is: TESz 3: 535.) és a kifejezetten vízrajzi köznevünkkel: a séd-del.

7. A fentiek alapján nem tartom meggyőzőnek BALÁZS JÁNOS-nak azt a véleményét, hogy a Séd ugyanúgy a kökénybokrok ból alakult bozótos (sövényes sevényes) helyekre vonatkozó név volt, mint a Torna víznév. /HAJDÚ MIHÁLY--RÁCZ ENDRE szerk.: Név és társadalom. 1980. 107--9./ Szerintem a két névnek nem sok köze lehet egymáshoz; ugyanis a kökény egyáltalán nem vízkedvelő növény; így hát sövény sem alakulhatott a vízjárta helyeken és patakok mentén. /A kökény/ "hazánkban mindenütt gyakori, rendszeresen jelenik meg száraz cserjésekben, (kiemelés: P.J.) erdőszéleken, mezsgyéken, ritka tölgyesekben, homokbuckákon, legelőkön." /VANCURA RUDOLF: Lombos fák és cserjék. 1960. 240./ A kökény kifejezetten melegkedvelő, szárazságtűrő cserjénk. -- Az viszont lehetséges, hogy a séd víznév eredetének kutatásában a Sild, Söld, Süld adatok helyes nyomra vezetnek bennünket. Óvatosságra int az, hogy az imént említett (BALÁZS JÁNOS-tól való) névadatok nem vízfolyásra, hanem szigetre, kikötőre és helységekre vonatkoznak. Eredetileg persze víznevek is lehettek; de erre van-e bizonyíték? Hangtörténeti szempontból hibátlannak ill. szabályosnak látszik ez a hangfejlődés: Sild > Sewld ~ Söld > Seud > Séd. /Bővebben: Név és társadalom 108. o./

8. Két névadat van Baranya megyében arra, hogy a Séd nem vízfolyás, hanem forrás ill. kút. (128/41. Kud-vőgyi-kút : Fejeték : Sid : Séd Kút -- 265/10. Sid-fórás F,Vf.). A Tapolcai járás nevei között a Séd-ek egy része ugyancsak kútra és forrásra vonatkozik, azaz a Séd kezdetét jelöli a név (18/126. Király kúti séd 20/62. Orbán-kúti-séd stb.). Baranyában és a Tapolcai járásban a séd mellett ekvivalens szinonimaként a víz is használatos (130/222. Kajdácsi-árok : Kajdácsi-víz : Sid Vf -- 13/136. Egér-patak : Séd /K1: Egér víz/ Vf.). Mindebből arra lehet következtetnünk, hogy a sid ~ séd korábban talán nem 'Vf', hanem 'forrás' (forráskút?) vagy még egyszerűbben 'víz' jelentésű volt. A 'Vf' jelentés a Séd-ben így másodlagos a 'víz' jelentéshez képest. A nagyszámú Sédfő ~ Sitfő adat (Baranyában) is bizonyítja, hogy az elnevező lakosság külön nevet adott a Séd ~ Sid forráshelyének; így a Sédfő ~ Sitfő 'forrásfő, a forrás feje' jelentésben eredetileg magát a forrást, a forrás vize helyét nevezte meg. -- Nagy kérdés: a séd etimológiájában a sid ~ sit alakváltozat és az eredetinek tűnő 'víz' jelentés alapján /TESz. 3: 1167: víz címszó alatt -- szam. jur. jz, bit 'víz'/ nem lehetséges-e mégis a finnugor (uráli?) egyeztetés? Annak ellenére, hogy a TESz /3: 506/ ezt kizártnak tartja.

PESTI JÁNOS

A CSERÉNY TÁJSZÓ FÖLDRAJZI NEVEINKBEN

Több mint húsz esztendeje annak, hogy magnetofonos nyelvjárási anyaggyűjtés során először hallottam a 'fűzfavesszőből font, kerek alakú, díszes kosárféle' jelentésű cseremvéka tájszót a Tolna megyei Koppányszántó községben. Az adatot Bilecz Jánosné 48 éves helybeli születésű lakos mondta magnetofonszalagra 1966. augusztus 15-én, amikor az egykori paraszti gazdálkodás egyik lenhezebb munkafolyamatáról, az aratásról faggattam. A cseremvéka szó a következő szövegösszefüggésben hangzott el: "... Jól étek az aratók, mer mindig jó ebédket szoktak könnyi nekik, mek hát ithun is, ithun izs vitték, a fejükön vitték az asszonyok a vékát. Uty szokták vinnyi az ebédét, vaty kosárba ja kezügbe. Akinek még nem vót ujan, aki vitte vóna utánnuk vékába az ebédét, am még ēvitte maga.